

Антонік О.М.

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛКИ ЗАСТОСУВАННЯ ТРАНСФОРМАЦІЙНОГО МЕТОДУ В НАВЧАННІ ГРАМАТИЧНИХ СТРУКТУР АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено опису значення трансформаційної граматики для методики викладання англійської мови. Пропонується аналіз переваг та недоліків застосування трансформаційного методу у навчанні граматичних структур, а також – пропозиції щодо подолання виділених недоліків.

В статтє представлено описание значения трансформационной грамматики для методики преподавания английского языка. Предложен анализ преимуществ и недостатков использования трансформационного метода в обучении грамматическим структурам, а также – способы преодоления выделенных недостатков.

The article deals with the description of the significance of transformational grammar application in the English language teaching. The analysis of the advantages along with the disadvantages of transformational method application in teaching grammatical structures is suggested. Besides, the ways to overcome the shortcomings traced are proposed.

На сьогодні трансформаційна граматика є теоретично-обґрунтованою системою, яку можна продуктивно застосовувати у вивченні іноземної мови. Проблемою явища трансформації у сфері лінгвістики займалися Н. Хомський (“Linguistic Theory”, “Transformational Analysis”), З. Харріс (“Discourse Analysis”), Г.В. Колшанський (“Логика и структура языка”), І.І. Ревзін (“Модели языка”) та ін.

Метою даної статті є окреслення особливостей застосування трансформаційного методу у вивченні граматики ан-

глійської мови, а саме: виявлення недоліків трансформаційної теорії Н. Хомського, опис значення трансформаційної граматики для методики викладання англійської мови; аналіз переваг та недоліків застосування трансформаційного методу; пошук конструктивних рішень щодо подолання виділених недоліків. Об'єктом нашого дослідження є трансформаційна граMATика. Предметом є переваги та недоліки застосування трансформаційного методу в навчанні граMATиці.

Трансформаційна граMATика розпочала новий етап живих мов та їх дослідження. Вона започаткувала найбільш інтенсивну сферу лінгвістичних досліджень, які продемонстрували новий погляд на мову та її структуру. Робота Н. Хомського символізувала фундаментальний прорив у розвитку лінгвістичної теорії другої половини ХХ століття [9, с.125, 122], проте ставлення до трансформаційного аналізу не є однотайним [11, с.46].

Деякі критики звинувачують Н. Хомського, що апарат формального аналізу синтаксису є занадто ускладненим (і з цим важко не погодитись). “Твори Хомського – це “класика” у сенсі Марка Твена: щось, що всі хочуть мати прочитаним, але ніхто не хоче читати” [11, с.103].

Дехто з дослідників (Дж. Мак Колі, наприклад, [15, с.132, 134-135]) критикує Н. Хомського за те, що він виключив семантичний аспект із трансформаційного аналізу [10, с.107].

Н. Хомський говорив про “творчий аспект мовного застосування”. Пояснюючи цю думку, він стверджує, що багато того, що ми говоримо в процесі нормального мовного застосування, є абсолютно новим, а не повторенням того, що ми чули перед цим, чи схожим на ті вирази, які ми чули в минулому.

Варто зазначити, що хоча нова думка вимагає нове речення для її вираження, це речення не є абсолютно новим, на противагу думці Н. Хомського. Кожне нове речення будується за допомогою готової моделі (структурної формули), знайомої мовцю та слухачу, моделі, яка заповнюється конкретними словами. Такі структурні формули лежать в основі всіх граMATично правильних речень, виражаючи їхню внутрішню організацію чи структуру. Нові речення є зрозумілими, бо вони повторюють моделі, які вже існують у мові [16, с.237].

У своїй теорії Н. Хомський намагається використовувати психологічне, а не лінгвістичне пояснення мови. Наприклад, він пропонує такі терміни, як "глибинна/поверхнева структура", "мовні універсалії", "мовна компетенція" [12, с.97] і т. д. На думку А.В. Штаата, це недоречний підхід до психологічної термінології. Тут ілюструються менталістські концепції, які неможливо довести, бо вони повністю базуються на припущеннях щодо поведінки як такої [17, с.157].

Н. Хомський доводить, що лінгвістичний опис обмеженого набору структурних формул є теорією, яку можна використовувати для передбачення структурних зв'язків майбутнього мовлення індивідуума (та інших індивідуумів мовної спільноти). Це означає, що лінгвістична теорія є більше, ніж зразок індивідуального мовлення, від якого він походить [4, с.36]. Це змушує погодитись, що лінгвістична теорія віддзеркалює "компетенцію" індивідуума, що існують внутрішні ментальні структури, які відповідають лінгвістичній теорії [17, с.159]. А таке припущення, і справді, видається дещо нереальним.

Аналогічна помилка простежується у "мовних універсалиях". Твердження, що мови можна описати за допомогою загальних граматичних правил, підводить до висновку, що існують внутрішні ментальні структури, тотожні "універсалиям". Помилково вважати, що наш опис системи мови має двійника у пропонованій внутрішній структурі індивідуума. Це те ж саме, що стверджувати, нібито є внутрішні ментальні структури, які збігаються з правилами математики чи гри у шахи [14, с.162].

Американська лінгвістика 1960-70-х рр. характеризується активним переглядом можливостей трансформаційної граматики. Шукаються більш адекватні моделі опису мови, простежується прагнення змінити об'єкт вивчення та перенесення акценту на семантику. З'являються нові течії, представлені текстовою граматиною (Т.А. Ван Дійк [13]), генеративною семантикою (Г. Лейкоф, Дж. Мак Колі) та "кейс-граматиною" (Ч. Філмор) [10, с.109].

Робимо висновок, що велика кількість критики в бік трансформаційної теорії Н. Хомського є зайвим підтвердженням того, що його концепція є революційною в теорії лінгвістики. Жодне вчення не може бути абсолютно ідеаль-

ним – у нього є як прибічники, так і опоненти. Поява трансформаційної концепції дала поштовх для розвитку інших галузей лінгвістики, перекладознавства, комп'ютерних технологій, генетики, методики викладання іноземних мов та ін.

При систематизованому застосуванні методів трансформаційної граматики викладач англійської мови виграє у багатьох аспектах. По-перше, трансформаційна граMATика має справу не лише з поверхневими структурами, але й з глибинними, що надає великі можливості у порівнянні граMATик різних мов для пояснення відмінностей та подібностей між першою та другою мовами.

По-друге, структура трансформаційної граMATики може бути використана як модель для організації програми вивчення англійської мови. Наприклад, порядок вивчення матеріалу може повторювати порядок правил трансформаційної граMATики [2, с.211-217].

По-третє, для вивчення граMATичних структур англійської мови корисними можуть бути моделі речень та їх трансформи, зображені за допомогою символів. Наприклад, (d) N be V –ing (X) [1, с.5]. Така стисла та наочна модель речення легко запам'ятовується; у ній відсутні слова, які можуть інтерферувати під час заповнення таблиці відповідною лексикою (filling in), що можемо спостерігати у звичайних підстановчих таблицях [1, с.6]. Отже, методи трансформаційної граMATики мають багато переваг у вивченні англійської мови, проте це не виключає певних недопрацювань та складностей в інтеграції досягнень трансформаційної граMATики у методичку викладання англійської мови.

Розроблений Н. Хомським апарат формального аналізу синтаксису багато науковців вважають занадто складним. Цей недолік не завжди враховувався розробниками підручників з граMATики, де застосовувалась методика трансформаційного аналізу (особливо це стосується російських та українських авторів, які видавали свої книги в період 60-90-х рр. [5], [6], [7], [8]).

Одним з таких підручників є “Учебник англійського язика” М. Г. Горкуна [3]. Цей підручник призначений для студентів першого курсу спеціальностей, де іноземна мова не є профілюючою. ГраMATичний матеріал підручника представлений у вигляді структур, виражених формулами. Введен-

ня формул пояснене у "вступній інструкції" до застосування підручника таким твердженням: "Формули є зручною формою вираження будь-якої інформації у стислому вигляді. Граматичні правила, як вид інформації, не є винятком у цьому плані" [3, с.3]. Ми не можемо не погодитись з такою думкою, проте складні граматичні структури можуть здаватися ще складнішими у випадку вираження їх за допомогою громіздких формул, наприклад,

$\text{Str}_{13} \rightarrow S \text{ p } P (X) \rightarrow S \text{ be } V_4 (X) \rightarrow S \text{ am/is/are } V_{\text{ing}} (X)$ [3, с.353];

$\text{Teg}_{\text{neg}} \rightarrow S \text{ p}_1 \text{ not } \text{p}_2 \text{ P } (X) \rightarrow S \text{ shall/will not have } V_3 (X)$ [3, с.5].

Як бачимо, перша формула демонструє породження структури Present Continuous, а друга формула демонструє утворення заперечної форми структури Future Perfect. Після формул подається перелік умовних позначень, наприклад, X – другорядні члени речення; N (Nominal Part) – іменна частина підмета і. т. ін. [3, с.352]

Ми не заперчуємо користь формул, які пропонуються трансформаційною граматикую для вивчення граматичних структур, проте занадто складний апарат формального аналізу синтаксису може ще більше заплутати учнів чи студентів.

Ми пропонуємо інший підхід до застосування трансформаційного методу. Доробки Н. Хомського мають стати в пригоді в першу чергу викладачу, який планує своє заняття або розробляє навчальну програму, та автору, який розробляє завдання для підручника. Якщо використовувати формули, то не обов'язково застосовувати весь формальний апарат, запропонований Н. Хомським. Наприклад, замість пояснення утворення структури Future Indefinite, за допомогою заплутаної формули:

$\text{Str} \rightarrow S \text{ p } P (X) \rightarrow S \text{ shall/will } V_1 (X),$

можна застосувати набагато простішу формулу:

$S \text{ shall/will } V \dots$

Цікавим для студентів чи учнів старших класів може видатись гра Н. Хомського та Л.В. Щерби у "граматично правильний абсурд". Так для порівняння синтетичних та аналітичних мов викладач може продемонструвати штучно сконструйовані речення радянським науковцем Л.В. Щербою:

Глокая куздра штеко будланула бокра и курдячит Мокренка, та американським науковцем Н. Хомським: *The colorless green ideas sleep furiously*.

Аналізуючи такі речення, можна дійти висновку, що в російській мові (як і в українській) важливу роль відіграють закінчення (синтетичні мови), а в англійській – порядок слів (аналітична мова). Даний аналіз допоможе уникати поширеної помилки калькування з однієї мови у іншу. Учням/студентам можна запропонувати скласти власні абсурдні речення з правильною граматичною структурою та довести їхню правильність – це допоможе провести чітку межу між іноземною і рідною мовами та урізноманітнить заняття.

Особливо корисними для розробки граматичних вправ можуть стати типи трансформацій та трансформаційні процедури. Наводимо деякі приклади: *Give all possible patterns using the sentences given* (застосування номіналізації): (e. g. The bird sings. → the song of the bird/the bird's song/the singing of the bird/the singing bird/the bird's singing/for the bird to sing); *Emphasize the information you express* (застосування трансформаційної процедури “ствердження”): (e. g. I like to study. → I do like to study); *Transform Direct Speech into Indirect Speech* (застосування такого типу трансформації, як “вбудовування” (embedding) та “узгодження” (adjustment): (e. g. He asked me, “Where do you work?” He asked me where I worked).

Отже, існує багато аспектів трансформаційного методу, які можуть бути успішно застосовані у презентації та тренуванні під час вивчення граматичних структур англійської мови. До цих аспектів варто зарахувати формули трансформаційної граматики, трансформаційні правила, “гру в граматично правильний абсурд”, типи трансформацій та трансформаційні процедури. Продуктивність вивчення граматичних структур англійської мови залежить не від глибоких знань учнів/студентів у сфері трансформаційного методу, а від вправності викладача, який усвідомлює користь трансформаційної граматики, не нав'язує заплутані формули чи правила, а вміє застосовувати певні елементи трансформаційного методу в методиці викладання іноземної мови.

Література

1. Блох М. Я. Теоретический курс по грамматике английского языка: Учеб. – 3-е изд. испр. – М.: Высш. шк., 2000. – 381 с.
2. Вишневський О. І. Діяльність учнів на уроці іноземної мови. – К., 1989. – 224 с.
3. Горкун М. Г. Учебник английского языка: Учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. – К.: Выща шк., 1991. – 359 с.
4. Домброван Т. І. Конституенти речення на структурному та семантичному рівнях синтаксису (на матеріалі англійської мови) // Вісник Київського лінгвістичного університету. Серія: Філологія. – 2002. – Т. 5. – № 1. – С. 25-32.
5. Ждан А. Н., Гохлернер М. М. Психологические механизмы усвоения грамматики родного и иностранного языков. – М.: Узд-во Моск. ун-та, 1972. – 256 с.
6. Иртеньева Н. Ф., Рязанова Н. К., Смолина М. В. Основные структуры английского языка. – М.: Высш. школа, 1973. – 384 с.
7. Керножицкая О. Д. Английский язык: задания по грамматике в схемах и упражнениях. – К., 1997. – 111 с.
8. Конышева А. В. Современные методы обучения английского языка. – Минск, 2005. – 171 с.
9. Полюжин М. М. Курс лекцій з лінгвіоісторіографії. Навчальний посібник для студентів філологічних спеціальностей. – Вінниця: ПП Видавництво "Фоліант", 2004. – 272 с.
10. Сухорольська С. М., Федоренко О. І. Методи лінгвістичних досліджень: Навч. посібник. – Львів: Видавничий центр ЛНУ ім. Івана Франка, 2006. – 344 с.
11. Трансформационно-генеративная грамматика в свете современной научной критики. – М.: Наука, 1980. – 115 с.
12. Хомский Н. Методологические замечания о порождающей грамматике // Вопросы языкознания. – 1962. – № 4. – С. 116.
13. Dijk van T. Some aspects of Text Grammar: A Study in Theoretical Linguistics and Poetics. – The Hague –Paris: Mouton, 1972. – 257 p.
14. Lester M. Readings in Applied Transformational Grammar. – New York: Holt, Rinehart and Winston, Inc., 1970. – 314 p.
15. McCawle J.D. The role of semantics in a grammar // Universals in Linguistic Theory / eds. E. Bach, R.T. Harms. – New York, Chicago, S. Francisco, Atlanta, Dallas, Montreal, Toronto, London: Holt, Rinehart and Winston, 1968. – P. 124-169
16. Ross J.R. Constraints on variables in syntax. Ph.D. Thesis, MIT. IULC, 1967. – 84 p.
17. Slobin D.I. The Ontogenesis of Grammar. – New York and London: Academic Press, 1971. – 247 p.